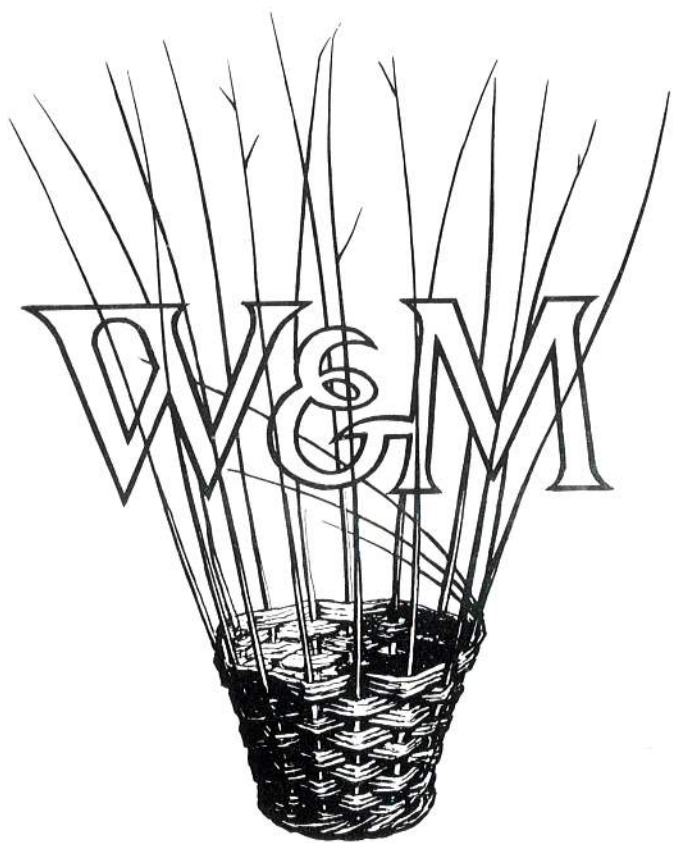

WILG & MAND

1988-4

WILG & MAND

Doelstellingen Stichting Wilg & Mand

- Nieuwe perspectieven zoeken en creëren voor het Nederlandse mandenmaatwerk binnen de potentiële afzetgebieden.
- Behoud van het veelzijdige vlechtvakmanschap: o.a. door het uitgeven van handboeken en het stimuleren van cursussen.
- Behoud van de vakkennis betreffende de griendteelt en bevordering van een goed evenwicht tussen vraag en aanbod.
- Het initiëren en begeleiden van onderzoek/studies binnen het wilg-en-mand-vakgebied.
- Het via een speciaal fonds aanschaffen van materiaal met een historische waarde: vlechtwerk, gereedschappen, boeken, e.d.
- Het interesseren van zoveel mogelijk Nederlanders (inclusief de overheid) voor de activiteiten van de Stichting Wilg & Mand.

Minimumdonatie: f 15,- per jaar

Donateurs ontvangen de bulletins gratis

Stichtingsbestuur:

Voorzitter : Ch.W. Vink

Secretaris : C. Tutein Nolthenius

Penningmeester: H.P. Verboord

Leden : P. Craenen, P. van den Dool, A.D. van 't Hoog,
G.M. Pot-van Regteren Altena, T. Rulkens

Bulletin-redactie:

A.D. van 't Hoog, J. Ooms, G.M. Pot-van Regteren Altena,
C. Tutein Nolthenius

Bijdragen voor het bulletin kunt u sturen naar het secretariaat.
Bij voorkeur getypt of in goed leesbaar handschrift.

Redactiesecretariaat, administratie en advertenties:

Van Heemstralaan 35, 6814 KB Arnhem, tel. 085-516507

Penningmeester Stichting Wilg & Mand, Vlijmen:

Girorekening: 26 95 726

Bankrekening: 41 89 09 083, Amrobank, Vlijmen

Uitgave Stichting Wilg & Mand. Verschijnt viermaal per jaar.
Zevende jaargang, 1988 nr. 4

Drukkerij: A.J. van Midden, Dorp 246, Benschop

VAN HET BESTUUR

In het laatste Wilg & Mand bulletin van 1988 mag een Nieuw-jaarswens natuurlijk niet ontbreken.

Goeie reis door 1989!

Met deze wens willen wij graag beginnen. Wij hopen dat u uw trip door het Nieuwe Jaar als bijzonder plezierig zult ervaren. En dat u de 365 dagtochten in een uitstekende conditie zult kunnen maken. Zodat het "pluk de dag" des te aangenamer voor u zal zijn.

Nog even terugkijkend op 1988 kunnen wij niet anders dan tevreden zijn. Er is veel gedaan in het voorbije jaar. En we konden een groeiende belangstelling voor mandwerk van Nederlands fabrikaat constateren. Bovendien liet ook onze donateurskring een groei zien die motiveert om in 1989 met vereende krachten door te gaan. Hoogtepunt was natuurlijk onze donateursdag in Boskoop, waaraan medewerking werd verleend door ex-burgemeester en actief W&M-donateur Reinders. Dat op die dag onze derde Wilg & Mand-uitgave kon worden geïntroduceerd was een hoogtepunt extra. We zetten het drietal nog even op een rijtje:

- Het vlechten van ronde manden door A. Westendorp
(f 6,50 + f 1,50 verzendkosten)
- Het vlechten van ovale manden door A. Westendorp, A.D. van 't Hoog en ir. W.D.J. Tuinzing (f 25,- + f 5,- verzendkosten)
- Geriefte en andere bindmaterialen door ir. W.D.J. Tuinzing
(f 7,50 + f 2,- verzendkosten)

Deze uitgaven hebben een inhoud, die verder reikt dan pure vlecht- en bindtechniek. Vandaar dat ze ook geschikt zijn als geschenk(je) voor hen die zich interesseren voor de Nederlandse natuur (inclusief niet weg te denken vrienden!) en aanbevelenswaardige natuurprodukten (inclusief niet weg te denken manden!).

-0-0-0-0-0-0-0-

Gevlochten dorp

De Novib kalender 1988 is alweer verouderd. Maar de foto's blijven indrukwekkend. Zeker die plaat van oktober: een gevlochten oasedorp in Niger: het dorpje Iferouane, 300 km ten noorden van Agadez. De Touaregs en Haussa daar wonen in gevlochten ronde hutten. Vier of vijf hutten vormen een hof, omgeven door vlechtwerk. Ook een kudde geiten staat binnen zo'n hekwerk. Een complete nederzetting door vlechters opgericht!

Nieuwe donateurs (vanaf oktober 1987)

J.Aalderink	Stephanotusweg 7	Zelhem
H.P.van Baal	Oranjelaan 8	Dodewaard
T.Beets	Berewoutstraat 16	Den Bosch
Mw.J.Bleuel-v.Poppel	Abr.Bloemaerstr. 12	Den Bosch
H.J.van den Broek	Purcelldreef 49	Tilburg
Cons. Bos- en Landsch.bouw in Drenthe	Postbus 111	Assen
in Groningen	Postbus 30027	Groningen
in Overijssel	Postbus 604	Zwolle
in Gelderland	Postbus 9079	Arnhem
in N-Holland	Postbus 3005	Haarlem
in Lelystad	Postbus 1021	Lelystad
J.L.van Dijk	Pannenschuurlaan 148	Oisterwijk
H.W.Enzerink	de Gaikhorst 18	Warnsveld
A.G.Freriks	Misterstraat 91	Bredevoort
G.van Gaven	Stationsstr. 199	Wachtebeke
		België
Goofers	Burg.Goemanstr. 117	Venlo
M.Goudswaard	Poststraat 3	Zierikzee
H.A.Hachmer	Langestraat 56	Noordhorn
Hendriks	Burg.Hoevenstr. 13	Haelen
B.J.van Hennik	't Spiker 29	Warnsveld
T.Hora Siccama	Bosweg 6	Woerdense- verlaat
		Schoonrewoerd
C.Horden	Kortgerecht 9	Oss
Mw.V.Jacquemard	St.Sebastiaanstr. 31	Dilsen Stokkem
R.Joosten	Gerststraat 10	België
		Houthalen
R.Klingeleers	Boterbloemstraat 7	België
		Weert
M.J.Knippenberg	Bourbonstraat 37	Meerkerk
Gebr.van Leeden	Gr.Kanaaldijk 10	Schildwolde
E.Louters	Hoofdweg 93	Weert-Bornem
Iene Miene Mutte	Binnendijstraat 3	België
		Kieldrecht
G.van Nerum	Merodestraat 20a	België
		Neede
T.W.Obbink	Bergstraat 19	Dordrecht
H.A.van Oord	Abeelstraat 107	Hamont-Achel
J.Palmans Boonen	Nieuwstraat 28	België
		Dilsen
Personeelskring	Stadsgraaf 22	België
Rijksmiddensch.		

H.H.Radstake	Esweg 5	Wedde
R.P.L.G.Renardel de Lavalette	Stephensonstr. 53	Den Haag
Mw.v.Rossem	Bazarstraat 13	Den Haag
Mw.R.Serraris	Meliestraat 35	Vlijmen
T.Sijben-van Melick	Hagedoorn 1	Neer
G.J.Smit	18 Waitete Road	Nieuw-Zeeland
Sticht.Praehist. Nederz.Flevoland p/a A.Valbeke	Botter 3401	Lelystad
C.Tromp Meesters	Schellerbergweg 18	Zwolle
Vlechterie	Blaauwesteenweg 27	Nistelrode
T.Wagenveld	Molenlaan 64	Susteren
Mw.L.C.A.Yellema	Akkerweg 4	Laren
Gebr.van Zouwen	Paramasiebaan 10	Ameide

Bijlage van de penningmeester

Bij uw Wilg & Mand-blad treft u een acceptgirokaart aan. Voor uw donatie 1989. U weet dat het minimumbedrag f 15,- bedraagt en dat "iets meer" altijd welkom is. Om zoekraken van dit overschrijvingsmiddel te voorkomen adviseren wij u het maar meteen in te vullen en te posten. Donateurs die ook hun 1988-bijdrage nog niet hebben gestort worden daar via de acceptgirokaart aan herinnerd. Aan hen het vriendelijke verzoek om donatie 1988 en donatie 1989 bij elkaar op te tellen en het totaal met die ene kaart te voldoen. Wie met een "schone lei" begint start met een opgeruimd gevoel. Geef de penningmeester zo'n zelfde gevoel. Graag uw medewerking dus!

Aanwinsten bibliotheek

- J.M. Adovasio, 1977: Basketry technology
E.J. Stowe, 1973 : Crafts of the countryside
G.W. James, 1972 : Indian basketry
Navajo school, 1971: Indian basketry weaving
S.C. Newman, 1974 : How to weave Pomo, Yurok, Pima and Navajo baskets
J. Ballegeer en : De visserij langs Vlaanderens kust in
J.P. Braems, 1977 oude prentbriefkaarten (2e druk)
W. Gaitzsch, 1986 : Antike Korb- und Seilerwaren
Anonymous, 1988 : Catalogus fijnschilderij, Leiden

Aanwinst museum

Ditmaal is de museumaanwinst van ver gekomen: uit Canada, van onze donateur Mevrouw Hain die in Boskoop is opgegroeid. Zij stuurde ons een van buffteen gemaakte rammelaar. Maker: Bonnie Gale. Deze babyratel, van een ook in Nederland bekend model, is voorzien van zeven steentjes om de zeven hoofdzonden weg te kunnen ratelen. Hartelijk dank mevrouw Hain!

Zij zond ons ook nog een afdruk van onderstaande tekening: mandenvlechter aan het werk. Zij heeft er postpapier van laten maken om te verkopen voor haar "wilgengroep". Zo'n goed idee verdient navolging. Wie ontwerpt onze kerstkaart 1989?

Mandenmakers en hun patroonheiligen

In de late Middeleeuwen, omstreeks de 14de eeuw, gingen de in de steden gevestigde ambachtslieden zich in gilden verenigen. Zij stelden hun gilde onder de bescherming van een heilige, en hielden op de dag dat deze speciaal vereerd werd hun "teerdag". Dit was een jaarvergadering met daarop volgend een maaltijd. Graag zochten zij een verband met het door hen uitgeoefende ambacht; zo werd b.v. St. Jozef alom, en begrijpelijk, de patroonheilige van de timmerlieden. Ook bij de keuze van de mandenmakers is vaak het verband duidelijk. Uit de fragmentarische gegevens die erover te vinden zijn, blijkt die in vele steden in het tegenwoordige Nederland op de apostel Paulus te zijn gevallen. In Handelingen IX : 22 immers is te lezen hoe de apostel, kort na zijn bekering door tegenstanders belaagd, uit Damascus weet te ontkomen: zijn discipelen lieten hem des nachts in een mand over de stadsmuur zakken.

In het onderstaande lijstje vatte ik allereerst alle vermeldingen samen van patroonheiligen en teerdagen van mandenmakersgilden, die ik tot nu toe vond.

Harderwijk 1447: "Elck meyster...te betalen alle jaer Sente Pauwel
1668: "Hij boet op enen olden schilt half den Heere en half St. Paul" (Een schild - écu - was een Franse munt; de boete kwam voor de helft in naam de landsheer maar in werkelijkheid de stad ten goede, en voor de helft het gilde.)

Roermond 1483: "Die wenmeckerss huer broederschap van Sante Pouwels"

Dordrecht + midden 15de eeuw: "Hij sal geven tot Sinte Pouwels behoef", "op Sinte Pouwels avont te comen in sijn ghildt", "op Sinte Pouwels dach te komen kiezen hair dekens"

Haarlem 1544: Quitantie betreffende gelezen missen.

Het gilde had een altaar, gewijd aan de H. Geest en de H. Cornelius, in de Grote of St. Bavokerk, gelegen aan pilaar XVIII, aan de Z.zijde van het schip.

Amersfoort 1588: Teerdag "sondaechs voor St. Jacob ende St. Meerten in den wynter"

Maastricht 1593: Op St. Pietersdag en Pauli sal men naer alde politie (= beleid, gewoonte) statue halden totter Augustijnen ende St. Pieter omdragen"

17de eeuw: (In kasboek) "Vertering wegens St. Pieter en St. Paulus"

Zierikzee 1610: "Sinte Pauwels Hermytsghilde"

1705: "St. Paulus den Heremiet of mandemakersgilde"

1755: Geen patroonheilige meer genoemd.

Kampen: Vanaf 1640 (in het gildeboek) de teerdag nogal eens op 26, 27 of 28 januari, maar ook: 11 januari, 2 maart. In de 17de eeuw, maar niet in oudere, 15de eeuwse ordonnanties: St. Paulus of korvemakersgilde. Op het zilveren beslag van een drinkhoorn (Museum Broederpoort) teksten waarin voorkomt: "Sint Paulus gild, Sint Pauwels bekijringhe, onze Patroon die nae Damasko sou toe rijden" (+ 1650).

Arnhem: Jaarlijks wordt op "Pauli" de rekening afgelegd in de Broerekerk, na 1672 echter in juni, ter besparing van vuur en licht.

Leeuwarden 1669: De verkiezing van "een olderman en twee bij-sitters ... jaarlijks ... op St. Joannis dach in de kars Heilige dagen" (d.i. Johannes de Evangelist).

Utrecht: Op een gildebord in de Jacobikerk was o.a. het verhaal van de ontsnapping van de apostel Paulus uit Damascus "in een MANDE" te lezen.

Een vaste datum voor de teerdag wordt nergens genoemd, wel soms dat deze op "Pauli" dient te worden gehouden (Arnhem, Dordrecht), en dat het een dag in de winter was (Arnhem). In Kampen vond in de 17de eeuw, dus na de Hervorming, deze jaarvergadering nogal eens omstreeks eind januari plaats. We kunnen aannemen dat de 25ste januari de bewuste datum is, "Festus conversionis S. Pauli Apostoli", het feest van de bekering van St. Paulus. (Men vermeldde in vroeger eeuwen in plaats van de datum vaak de naam van de heilige; ook nu nog volgen wij die traditie als we het over St. Maarten of Sinterklaas hebben!)

De data waarop heiligen speciaal vereerd werden zijn vastgelegd in het Romeins Martyrologium, een geschrift waarin oorspronkelijk de naamdagen van de Christelijke martelaren zijn vastgelegd. Ontstaan uit locale lijsten, werd het in de loop van de eeuwen herhaaldelijk herzien en uitgebreid.

Vóór de Hervorming was het eigen altaar kenmerkend voor een gilde. Ook uit de bescheiden betreffende de mandenmakersgilden weten we iets over de verplichting om wekelijks een of twee missen te laten lezen, en jaarlijks, op de aan de schutpatroon gewijde dag, een gezongen mis. In één van de oudst bekende keuren of ordonnanties (een soort van statuten), die van het Kampense gilde uit 1419, staat dat de gildebroeders die niet megingen om "oer (heur) keersse te dragen" verplicht waren een pond was te leveren aan het gilde. Het kon één hele grote waskaars zijn, die in de processie werd megedragen. Boete, in de vorm van was te voldoen, komen we geregeld tegen. Zouden de gildebroeders als re-

gel zelf bijen gehouden hebben?

De vraag doet zich voor waarom niet in alle steden de apostel Paulus de aangewezen patroonheilige van de mandenmakers was. De in verband met de teerdagen in Leeuwarden en Amersfoort genoemde heiligen doen ons vooralsnog in 't duister tasten. Duidelijk is wel de verering in Maastricht van de apostelen Petrus en Paulus. In die stad waren n.l. de vissers en de mandenmakers in één gilde verenigd. Dit kan er op wijzen dat, althans daar, de vissers oorspronkelijk óók manden maakten. Zie het vakmanschap waarmee de aalkorven van riviervissers tot in onze tijd werden gemaakt, en zie de gevlochten fuiken van ± 4000 jaar v.C., opgegraven bij Bergschenhoek. Dat de vissers zich onder de bescherming van St. Petrus stelden is duidelijk voor wie er het verhaal van de wonderbare visvangst op naleest (Lucas V:1-11). In 1610 was het gilde in Zierikzee nog dat van de strodekkers en mandenmakers, in 1664 alleen nog van de laatsten. De combinatie kan, evenals in Maastricht, wijzen op een gemeenschappelijke oorsprong; wie 's zomers huizen met stro dekte kon in de winter manden maken. Beider materialen: wilgeteen, dekroeden en -latten, werden aangevoerd uit de grienden. Tot in de 18de eeuw draagt dit gilde de naam van St. Paulus de Heremiet. Dit is de heilige Paulus van Thebe, een kluizenaar die in de vierde eeuw in Egypte leefde; dat deed ook St. Anthonius, die in Frankrijk wel als beschermheilige van de mandenmakers voorkwam. Het verband met het ambacht is hier minder duidelijk. Van latere monniken uit de Egyptische woestijn is wel bekend dat ze voor door hen gemaakte matten en korven in ruil voedsel verkregen. Biezen en ander materiaal vonden ze in de nabijheid, langs de oevers van de Nijl of in oasen. Men zou zich kunnen voorstellen dat ook de heilige kluizenaars uit de vierde eeuw op die manier in hun onderhoud voorzagen, maar daarover is niets geboekstaafd. Het Haarlemse altaar schijnt, behalve aan de H. Geest en de H. Cornelius, tevens aan deze zelfde Paulus van Thebe gewijd te zijn geweest, en wel omdat hij "doorgaans afgebeeld wordt, gedekt door een kleed uit palmbladeren gevlochten".

De band met de kerk - die ook na de Hervorming bleef bestaan - blijkt ook uit het feit dat de teerdag gehouden kon worden in de kerk (Arnhem, Zierikzee). In de in 1832 afgebrande St. Lievens Monsterkerk te Zierikzee was een St. Paulus- of mandenmakerskapel, met w.s. een gebrandschilderd raam. Bij de tweejaarlijks geboekte uitgaven van het gilde uit de jaren 1785-'96 komt n.l. steeds de naar verhouding hoge post voor: "repareren van het glas in de kerk (capelle)". Het Utrechtse gilde had een eigen grafkelder in de Jacobikerk, waarnaar een steen

met opschrift uit 1604 verwees.

De schaarse gegevens die er te vinden zijn over de mandenmakersgilden in de Middeleeuwen zijn als een aantal losse stukjes van een legpuzzle. Toch komt er enigszins een beeld uit te voorschijn, ten dele van de band van het gilde met de kerk, een band die na de Hervorming niet verbroken, maar wel veranderd werd. Zeker zullen de gegevens nog aan te vullen zijn, mede door de vergelijking met bronnen die andere gilden betreffen.

Schoorl, St. Maarten 1988

M.P.

Bronnen:

- De gemeentearchieven in de genoemde steden, en daarin de gildearchieven sub mandenmakers; tevens de inleidingen op de inventarissen hiervan.
- Th.H.F.R. van Riemsdijk, Geschiedenis van de Kerspelkerk van St. Jacob te Utrecht. Leiden 1882
- F. Allan, Geschiedenis en Beschrijving van Haarlem dl.III. Haarlem 1883
- P.D. Vos, De grafschriften der voormalige St. Lievens Monsterkerk te Zierikzee. Z'zee 1911
- I.H. van Eeghen, De Gilden. Bussum 1965
- In 't bijzonder dank ik pater A. Lansbergen o.s.b. te Egmond voor een aantal gegevens, o.a. betreffende het Romeins Martyrologium.

Verhalen uit Midden-Limburg

Een kind in een mandenmakersgezin moest vroeger al jong meewerken aan de produktie, dus het inkomen. Met het klimmen der jeugdjaren groeide de verantwoordelijkheid en werden de karweitjes moeilijker.

Men begon meestal met het schillen van wissen en het vlechten van bodempjes. Na het doorlopen van de hele ouderlijke "vlecht-school" kwam de dag, dat zoonlief met vader op pad mocht om het vlechtwerk aan de man te brengen. Leren verkopen dus. Na deze opleiding in de praktijk moest hij alleen de klanten langs om zaken te doen. Uit deze op-pad-periode stamt het eerste mandenmakersverhaal:

Eerste verhaal

Na een lange dag venten langs kilometers van elkaar liggende boerenhofsteden had onze mandenverkoper in spé nog nagenoeg niets aan de man gebracht. Hij kwam nu op zijn laatste adres, een grote boerderij van een gezin met nog jonge kinderen. Hier moest hij zijn slag slaan, dacht hij. Bij zijn handel zat een mooi kinderstoeltje. Snel had hij er de jongste spruit, Jantje, ingezet. 't Kind zat lekker. De boerin weigerde echter te kopen. Dus moest de trukendoos worden opengetrokken. Toen de boerin even niet keek kneep onze vlechtwerkverkoper Jantje zodanig in een armpje, dat het kind begon te krijsen. Tegelijkertijd deed hij net of hij het stoeltje weer wilde meenemen. "Ziet u nu wel, uw kind wil er al niet meer uit." Toen was moeder overtuigd en de koop snel gesloten.

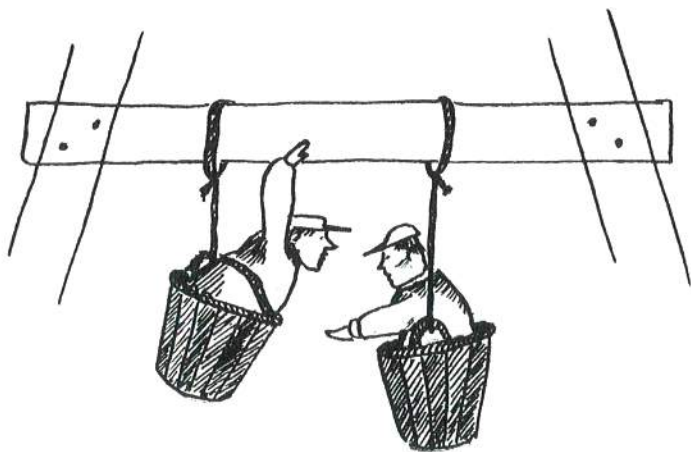
Tweede verhaal

Sander, die in een dorpje woonde, was geen mandenmaker van huis uit. Als berucht messentrekker en vechtersbaasje had hij het vlechten in de bajes geleerd, zoals toentertijd gebruikelijk was.

Toen zijn 23e verwijdering uit de maatschappij er weer op zat trok Sander weer in zijn huisje aan de dorpsrand. Buurman van twee huisjes verderop kwam eens informeren hoe het met hem ging. "Goed" was het antwoord. "Alleen die rotjongens van mij (twee zoontjes in belhamelleeftijd) waren vandaag zó vervelend, dat ik ze in de schuur heb opgehangen." De buurman, die Sander tot alles in staat achtte, dacht meteen aan het ergste. Snel werd het gesprek afgebroken. In ijlt tempo ging het richting dorp, richting veldwachter. Onderweg werden diverse dorpelingen met enkele woorden van het drama op de hoogte gebracht. In optocht, de veldwachter met getrokken sabel voorop, ging het naar het

huisje van de "dubbele moordenaar". Daar aangekomen startte de veldwachter het onderzoek met de vraag waar Sanders zoontjes waren. "In de schuur" was het verbaasde antwoord. Zonder tijd te verliezen stormde het gezag, met een meute nieuwsgierigen achter zich, naar de schuur achter de woning. Die schuur was Sanders werkplaats. De ontknoping was gans anders dan werd verwacht. Op enkele meters boven de vloer hingen ze: twee grote aardappelmanden met touwen aan een hanebalk bevestigd. In elke mand...muisstil van schrik... een nakomeling van Sander. Springlevend!

M.A. Abbenhuis, Haelen

KA

Verwoord door H.P. Verboord

Het stoken van de ketel gebeurde met het afval van de mandenmakerij. De snoeisels en knipsels werden in het z.g. "stookgat" opgehoopt en heette de "snip", vermoedelijk afgeleid van het woord snippers. Het stookgat vormde het verlaagde gedeelte vóór en rechts en links opzij van de vuurmond. Die verlaging ontstond omdat bij de bouw de bovenrand met de ketel liefst zo laag mogelijk werd gehouden ten opzichte van het omliggende terrein, natuurlijk om het vullen en ledigen van de ketel te vergemakkelijken. Bovendien ontstond door de gedeeltelijke in-graving een goede isolatie. Dat betekende dat de ketel in kortere tijd "aan de kook" gebracht kon worden met een besparing aan "stookhout" of "snip".

Als de ketel ongeveer tot de helft met water was gevuld, was dat voldoende omdat uiteraard het teenhout ook volume innam en daardoor het water kon stijgen tot net onder de rand. De opwaartse druk van het water maakte het wel noodzakelijk om met vereende krachten het "hout eronder te krijgen". Dat gebeurde dan met z.g. dompen. Een vier of vijftal zware ijzers precies van lengte om in de breedte van de ketel dwars over het hout te worden gelegd, konden onder de iets naar binnen overstekende bovenrand van de ketel worden knel gezet. Door middel van een meer dan polsdikke paal van een paar meter, aan de uiteinden aan twee kanten iets afgeplat, de "domper" genaamd, en enkele houtblokken kon nòg meer druk uitgeoefend worden, zodat de houtmassa echt ineen geperst kon worden. Natuurlijk was dat van belang om in één keer zoveel mogelijk te kunnen koken.

De ketel werd zodanig opgemetseld, dat er een bovenrand ontstond van ca 50 cm breedte, rondom de rechthoekige ijzeren "bak". Bij het inleggen van de bossen, bij het dompen en het uithalen fungeerde deze rand als staan- en loopvlak.

Met de z.g. bandenhaak werden de bossen aan de "wissen" al stomend uit het nog kokende water getrokken. Dat vergde natuurlijk bijzondere oplettendheid, want het loopvlak werd nat en daardoor ook slip- of schuifgevaarlijk. Helaas zijn dan ook enkele ongelukken voorgekomen, waarvan één met dodelijke afloop. Toen de ketels meer en meer in gebruik kwamen, vorderde de Arbeidsinspectie beveiliging. In plaats van het vullen en ledigen van de bakken bosgewijze vanaf de bovenrand, moest voortaan van kratten gebruik gemaakt worden, die door middel van een kraan vanaf de grond in- en uitgedraaid konden worden. Enerzijds veroorzaakten de ijzeren kratten enig volumeverlies, maar anderzijds kon er met twee wisselkratten worden gewerkt. Als de

ene aan de kook gebracht werd, kon de tweede gevuld worden. De wisseling ging dan ook veel vlugger dan bij het systeem van de losse bossen één voor één te behandelen. Men werkte op de nieuwe manier zogezegd "met staande kar".

Om voldoende trek te krijgen kregen de ketels een flinke schoorsteen of "pijp", meestal gemetseld door terzake vakkundige lieden. De hoogten varieerden van 10 tot 12 meter. De rook ging dan wel "over de huizen heen", maar onder bepaalde weersomstandigheden sloeg de rook al gemakkelijk omlaag en dat kon nog wel eens hinderlijk zijn voor de omgeving. Soms werd het koken al eens uitgesteld en een andere windrichting afgewacht, om de buren niet onnodig lastig te vallen. Vooral als wasgoed op de draad hing of op de bleek lag, was zo'n uitstel heel nuttig.

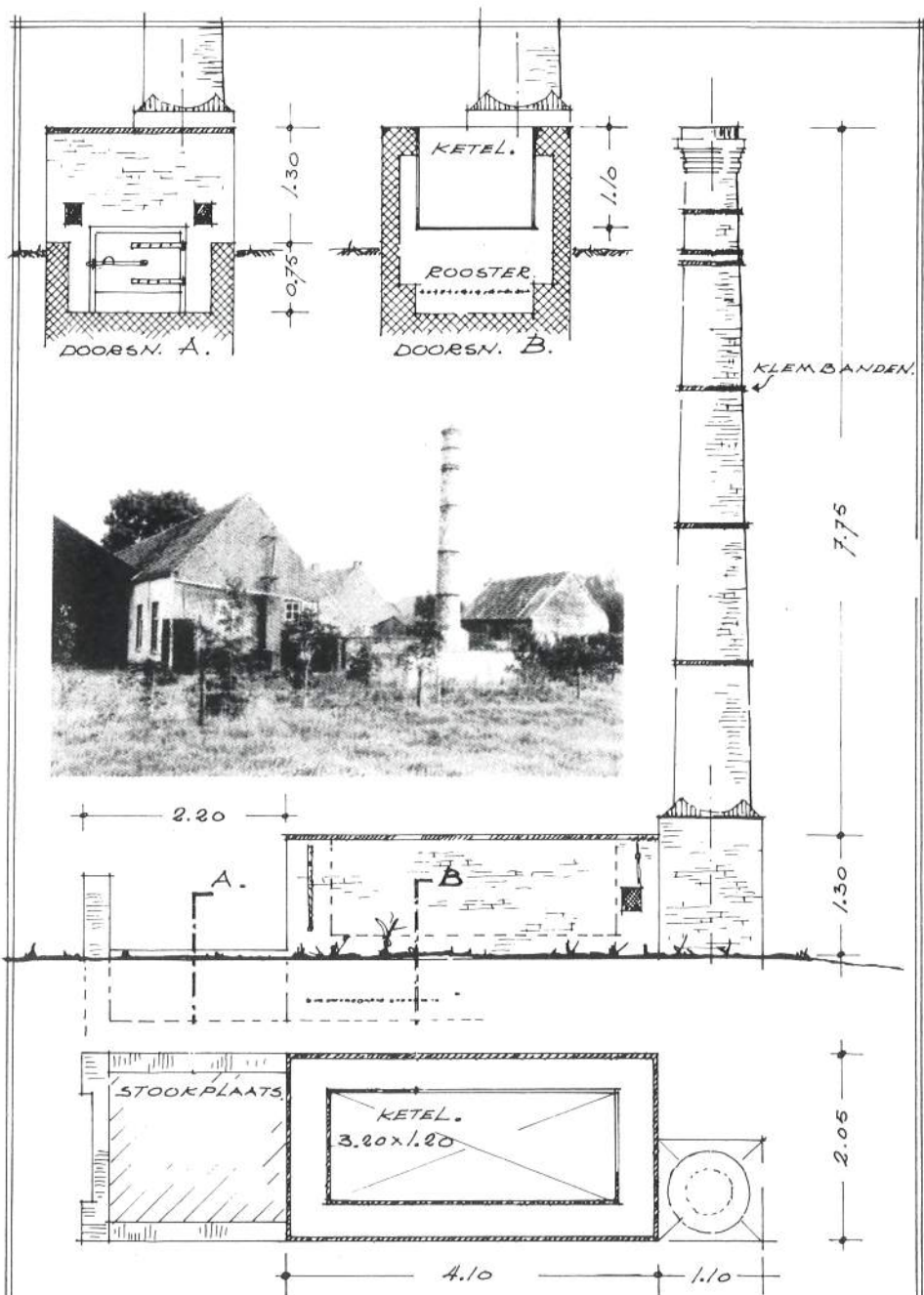
Waren de ketels aanvankelijk uitsluitend bedoeld om het "grauwe hout" te koken, eind twintiger-begin dertiger jaren werden enkele ketels ook gebruikt om te kunnen "buffen".

Er zijn twee systemen om van ongeschild teenhout geschild teenhout te verkrijgen. In het ene geval dient het teenhout, na sortering op enkele lengten, gedurende de maanden januari/februari in het water te worden gezet of in de grond te worden geplaatst, na deze eerst terwille van de hechting en het aanslaan, "papperig" te hebben gemaakt.

In het voorjaar begint het teenhout weer uit te lopen en neemt dan volop levenssappen op. De "katjes" zijn daar het vriendelijk zichtbare bewijs van.

Met gebruikmaking van speciale "schilijzers", hier "strööp" genoemd kan de bast over de hele lengte open gescheurd worden. Dat moet dan één voor één met de hand gebeuren, een bezigheid die heel wat inspanning en uithoudingsvermogen vergt! Toch werd het "banden schillen" destijds niet geschuwd en ook vele vrouwen lieten zich de kans om op die manier gedurende mei en juni wat extra seizoeninkomsten te verwerven niet ontglippen. Zo werd letterlijk de kern van "de banden" blootgelegd en kon inderdaad, na droging in de zon, van "wit hout" worden gesproken.

Het tweede systeem is niet afhankelijk van een vernieuwd groei-proces, niet afhankelijk van die beperkte twee maanden, niet afhankelijk van de bewerking (wat het schillen zelf betreft) met de hand. Door koken kan namelijk de bast als het ware rot gekookt worden. Dan verliest de bast zijn taaiheid en sterkte in de lengterichting en dat maakt het mogelijk om de bast er "af te raspen". Daar kwamen machines voor, bestaande uit roterende trommels, waarop hetzij spiraalveren hetzij verende klemmen waren gemonteerd. Telkens kon zoveel worden geschild als de man achter de machine met beide handen vast kon houden.

KOOKKETEL VOOR TEENHOUT GESLOOPT EIND 1985
FA. VAN HALDER TE HAARSTEEG.

Eerst de ondereinden zo'n 20 tot 30 cm al naar gelang de lengte van het teenhout, en daarna het topgedeelte. Doordat tijdens het koken er zich looistoffen op de kern afzetten, ontstond de bekende lichtbruine kleur, die vooral door het ultraviolette licht van de voor- en najaarszon kon worden versterkt. In beginsel kan het schillen het hele jaar door plaatsvinden, maar uiteraard wordt het buiten drogen wel eens vertraagd en belemmerd door natte of mistige perioden. De benaming "buff", afkomstig uit het Engels en de geel/bruine kleur aanduidend, is als vakterm wereldwijd verbreid. Nadat in 1981 in Vlijmen en vorig jaar in Haarsteeg de laatste ketel werd afgebroken, bestaat er alle aanleiding om het ontstaan, de aard en de betekenis van de bandenketels te belichten. Velen zullen zich nog weten te herinneren waar ketels stonden, ergo de "pijpen" rookten: In Haarsteeg bij de Gebr. Van Beurden, bij Jan van Heist, bij Van der Loo en bij Prinsen + Van Halder Bros. In Nieuwkuijk bij mandenmakerij Eekels op de hoek van de Onsenoortsestraat en Kavrijnsestraat. Vlijmen was wat dichter bezet en wel als volgt: bij M. Dekkers, tegenover het voormalig station, thans hoek Burg. Zwaansweg met de Burg. Hoefnagellaan; bij John de Heer aan de Heistraat, thans hoek Nassaulaan/Industriestraat; bij Kees van Helvoort, vooraan in de Meliestraat, achter pand v.d. Ham; bij de firma Van Iersel-van Buul op de Wolput tegenover Burg. v.d. Venstraat (waar een dezer dagen het vroegere woonhuis van oud-wethouder Piet van Buul is afgebroken); bij firma De Laat, Grote Kerk, waar nu de videotheek is gevestigd; bij Dries Oremans op De Akker, waar nu tegenover de winkels het braakliggend terrein op een nieuwe bestemming wacht; bij J. Peynenborgh aan de Wolput, tot voor kort hoek Achterstraat/Zichtstraat, nu de verbinding vormend tussen Wolput en Priemsteeg; bij de firma J. Pulles & Zn., De Akker, thans ter plaatse gevestigd een textiel-, dranken- en oliehandel; bij M. Verboord aan de Achterstraat bij het voormalige Marktveld, 2x; bij Van Wagenberg-Festen aan de Wolput, tegenover de voormalige leerlooierij en bij de Box aan de Burgemeester Zwaansweg, waar nu het overdekte zwembad Die Heygrave staat, 2x.

(wordt vervolgd)

Shopper van David Drew

In ons bulletin 1987-1 hebt u al kennis kunnen maken met David Drew en zijn werk. De stichting Wilg & Mand heeft kortgeleden een "Drew basket" gekocht, een zogenaamde "shopper" (boodschappenmand). Drew's techniek is dermate interessant, dat een beschrijving van het vlechtwerk in kwestie hier zeker op zijn plaats is. De shopper is gemaakt van witte teen, een met de hand geschildre triandra, die er uitziet als satijn. Van bodem tot bovenrand is het mandje 15,5 cm hoog. Boven is het 43 cm lang en 31 cm breed (binnenmaten). De hoogte tot en met het hengsel is 26 cm.

Bodem

Het beslag bestaat uit 6 beslagtwijgen en 6 stekken. De bodem wordt onder de voet gemaakt. De 6 beslagtwijgen gaan driemaal onder en over de voor- en achterzijde van de beslageinden heen vóór de stekken worden gesplitst. De middelste stekken blijven ongesplitst. Op de lange zijde van de bodem steekt David Drew steeds 2 bodemtwijgen tegelijk in. Voor die paarvorming gebruikt hij 8 twijgen. Er worden 32 staken ingestoken. Met een kim van 4 legt Drew een bodemkim, beginnend met ondereinden. Na omdraaien en aanprikken wordt de weerkim van 3 twijgen gelegd. Eén top van de bodemkim vervalt op de plaats waar gestart is met de bodemkim. Na de weerkim of eerste opzet volgt een tweede opzet.

Wand

Het vlechtwerk van de wand van de shopper bestaat uit een Hollandse eer of English randing. Steeds wordt één twijg gebruikt of de lange toppen van de staken van de vorige mand. Deze twijg wordt naar rechts uitgevlochten: één ronde, in ieder geval niet verder dan het eigen onder einde van de twijg.

Aan de lange zijde blijven 2 staken bij elkaar staan, zonder splitsing. De beugeltwijgen kunnen gemakkelijk worden ingestoken. De volgende twijg wordt rechts, één staak verder, boven het vorige onder einde ingelegd. Voor 32 staken gebruikt Drew dus 32 twijgen of toppen. Met het klopijzer wordt vooral het dikke gedeelte van de twijg aangeklopt.

Rand

Het vlechtwerk wordt afgesloten met een kim van 4 (2 voor, 2 achter). Met de toppen beginnen en eindigen. De rand wordt zo gelegd: 2 achter, 4 voor. Drew prikt 7 staken een vingerdik

boven de kim aan: 2 links van de beugel, 5 rechts ervan. Voordat met de rand wordt begonnen wordt op de plaats van de beugel - tussen de 2 staken - een dikke stek ingestoken om plaats te houden voor de beugeltwijg. Bij het leggen van de rand wordt een draai aan de staak gegeven voordat deze wordt geplaatst. Die torsing is op de foto's duidelijk te zien. Ze voorkomt het rollen van de buitenslagen. De laatste 4 staken worden afgepend.

Beugel

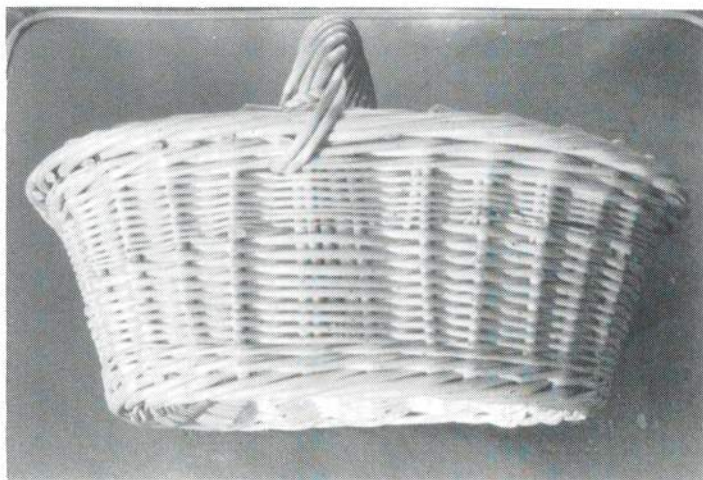
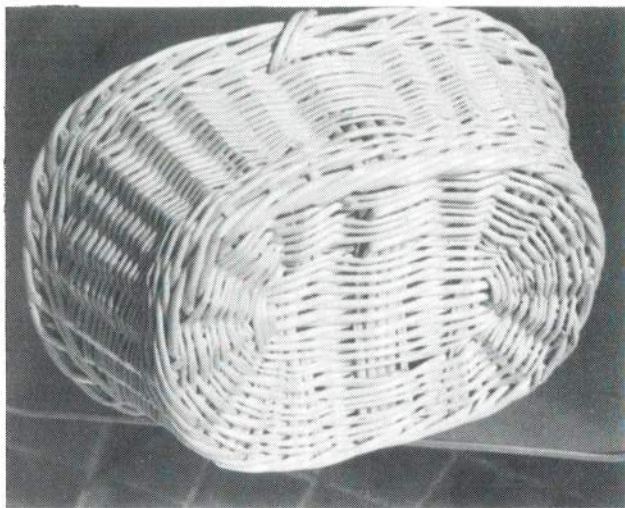
De beugel bestaat uit 2 dikke beugeltwijgen naast elkaar. Een geslagen hengsel van 4 twijgen voltooit de mand. De aan de linkerzijde ingestoken hengseltwijgen gaan driemaal om de beugel naar rechts, onder de rand door naar beneden en dan driemaal naar links. De topjes van deze twijgen worden ineengedraaid en door de rand heen naar binnen gestoken.

Foto's

Op foto 2 is duidelijk te zien dat één inslagtwijg buiten aangelegd is. Dit zou met alle twijgen kunnen gebeuren. Hier is het gedaan om een extra twijg te kunnen invlechten vóór de 2 staken die naast elkaar zijn gebleven. Ook hier is duidelijk het ineendraaien van de twee topjes bij het hengsel te zien. De foto's laten er geen twijfel aan bestaan: een mand vervaardigd door een vakman! Dank aan mevrouw Pot, die de foto's maakte.

A.D. van 't Hoog

De shopper van David Drew
op de keper beschouwd via
de camera van Mia Pot

